

KS. WOJCIECH NECEL TCHR

INTEGRACJA SPOŁECZNO-RELIGIJNA POLSKIEGO EMIGRANTA
W POSŁUDZE DUSZPASTERSKIEJ CHRYSZTUSOWCA
(Schemat refleksji na początku XXI wieku)

1. WSTĘP

Ruch migracyjny jest jednym z podstawowych czynników zróżnicowania społecznego ludności. Sam wypływa z tego zróżnicowania i je powoduje. W warstwie społeczno-polityczno-ekonomicznej pojawia się jako jeden z istotniejszych i możliwych postulatów budowania społeczności na bazie integracji i szeroko pojętego pluralizmu życia kulturowego. Tak scharakteryzowane procesy społeczne początku trzeciego tysiąclecia stanowią ważne wyzwanie dla duszpasterstwa migrantów. Świadeństwo, które płynie z pierwszej części Konstytucji apostolskiej Piusa XII *Exsul Familia* 1952 r.¹ niesie sobą w przyszłości mobilizujące zatroskanie i moc do podejmowania na miarę współczesnych nurtów ruchliwości ludzkiej duszpasterskich rozwiązań. Towarzystwo Chrystusowe dla Polonii Zagranicznej powstałe w 1932 r. z woli Założyciela, Sługi Bożego kard. A. Hlonda, włączyło się w apostołstwo na rzecz *ludzi w drodze*, podejmując działalność duszpasterską wśród polskich emigrantów i będąc jednocześnie znakiem, zarówno dla Kościoła w Polsce, jak i dla Kościołów lokalnych miejsca zamieszkania Polaków, wzywającym do wspólnej troski o wyjeżdżających i osiedlających się rodaków.

Z drugiej strony płynąca od czasów II Soboru Watykańskiego kierowana do poszczególnych rodzin zakonnych zachęta do dynamicznego rozpoznawania swojej tożsamości i włączania się w życie Kościoła zgodnie ze swoim charyzmatem dla Towarzystwa Chrystusowego, na tle wielkich procesów integracyjnych, jakie toczą się w Europie, jest okazja do podjęcia próby refleksji nad integracją polskiego emigranta jako cechy działalności duszpasterskich chrystusowca — członka Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej.

¹ Pius XII, Konstytucja apostolska *Exsul Familia*, AAS 44 (1952), s. 649–704.

2. TROSKA KOŚCIOŁA O TOŻSAMOŚĆ INSTYTUTÓW ŻYCIA KONSEKROWANEGO POPRZEZ PROFESJE RAD EWANGELICZNYCH

W refleksji nad tożsamością instytutów życia konsekrowanego poprzez profesje rad ewangelicznych nad charyzmatycznym wymiarem wspólnoty Kościoła w nauczania II Soboru Watykańskiego warto zwrócić uwagę między innymi na dwa następujące przesłania. W Konstytucji dogmatycznej o Kościele w nr 12, Ojcowie Soboru wyróżnili dwa rodzaje charyzmatów: nadzwyczajne oraz te, których nie można oddzielić od powołania do specjalnego stanu w Kościele, a wskazujące na osobiste powołanie i uzdalniające do wypełniania różnych zadań i spełniania urzędów w Kościele. Czytamy tam: „Ponadto ten sam Duch Święty nie tylko przez sakramenty i posługi uświęca i prowadzi Lud Boży oraz cnotami go przyozdabia, ale »udzielając każdemu jak chce« (1Kor 12, 11) darów swoich, rozdziela między wiernych wszelakiego stanu także szczególne łaski, przez które czyni ich zdolnymi i gotowymi do podejmowania rozmaitych dzieł lub funkcji, mających na celu odnowę i dalszą pożyteczną rozbudowę Kościoła...”². Natomiast drugie soborowe przesłanie na wskazany temat znajduje się w Dekrecie o apostołstwie świeckich. W nr 3. Sobór podkreśla prawo i obowiązek wiernego do wypełniania własnego charyzmatu: „Z przyjętych [...] charyzmatów, nawet zwyczajnych, rodzi się dla każdego wierzącego prawo i obowiązek używania ich w Kościele i w świecie dla dobra ludzi i budowania Kościoła, w wolności Ducha Świętego, który »wionie tam, gdzie chce« (J 3, 8), a zarazem w zjednoczeniu z braćmi w Chrystusie, zwłaszcza ze swymi pasterzami, do których należy wydawanie sądu o prawdziwej naturze tych darów i należnym ich używaniu...”³.

II Sobór Watykański podjął próbę przypomnienia wiernym stałego obdarowywania charyzmatycznymi darami, wskazując jednocześnie na potrzebę mobilizacji do uczestnictwa — każdy w sposób właściwy każdemu — w życiu Kościoła, według otrzymanych darów: czy to uczestnictwa i wzrastania w ruchach duchowości świeckiej, czy to włączając się w dzieło apostołatu poprzez posługę kapłańską. Pogłębiając samoświadomość charyzmatycznego wymiaru wspólnoty Kościoła, Ojcowie Soboru w konsekwencji dokonali również pogłębienia samoświadomości różnych stanów życia konsekrowanego wewnątrz Ludu Bożego w tym i stanu, którego konsekracja dokonuje się poprzez profesje rad ewangelicznych. Zasadniczą i fundamentalną soborową refleksję o istocie i miejscu życia konsekrowanego przez profesję rad ewangelicznych w Kościele odnajdujemy

² KK 12.

³ DA 3; Por. M. Lemonnier, *Riflessione per una teologia dei carismi*, „Rivista di Vita Spirituale” 1973, nr 27, s. 80n; F. Viens, *Chrisnes et vie consacree*, Roma 1983, s. 32.

przede wszystkim w VI rozdziale Konstytucji dogmatycznej o Kościele i w całym Dekrecie o przystosowanej odnowie życia zakonnego.

*Konstytucja dogmatyczna o Kościele*⁴ i *Dekret o przystosowanej odnowie życia zakonnego*⁵ przypominają, że refleksja nad charyzmatem życia konsekrowanego poprzez profesję rad ewangelicznych, które „ugruntowane w słowach i przykładach Pana... są darem Bożym, który Kościół otrzymał od swego Pana i z Jego łaski ustawicznie zachowuje”⁶, jest równocześnie zadumą nad naturą, życiem i misją Kościoła oraz prowokacją do studium nad specyfiki tej konsekracji w relacji do konsekracji chrzcielnej i konsekracji kapłańskiej⁷. Charyzmat życia konsekrowanego jest darem danym przez Boga Kościołowi dla Jego dobra, wzrostu i odnowy⁸, a stan życia osób konsekrowanych ujawnia „w swoisty sposób wyniesienie Królestwa Bożego ponad wszystko co ziemskie oraz jego najważniejsze potrzeby; pokazują też wszystkim ludziom przeogromną wielkość potęgi Chrystusa królującego i nieograniczoną moc Ducha Świętego działającego przedziwnie w Kościele⁹. Gdy jednych powołuje On Duch, by dawali jawne świadectwo pragnieniu nieba i zachowali je żywe w rodzinie ludzkiej, innych wzywa, by poświęcili się ziemskiej służbie ludziom, przygotowując tym swoim posługiwaniem tworzywo Królestwa niebieskiego”¹⁰.

Nauczanie Soboru Watykańskiego II odnośnie charyzmatu życia konsekrowanego poprzez profesję rad ewangelicznych i tożsamości¹¹ poszczególnych insty-

⁴ Por. KK 44.

⁵ Por. DZ 5.

⁶ KO 43.

⁷ Por. G. Ghirlanda, *Ecclesiaticità della vita consacrata* [w:] *Il Codice del Concilio Vaticano II. La vita consacrata*, Bologna 1983, s. 29.

⁸ Por. KK 12; por. R. Regamey, *Carismi* [w:] *Dizionario degli istituti di perfezione*, red. G. Rocca, vol. II, s. 307.

⁹ KK 44.

¹⁰ KDK 38.

¹¹ Termin *t o ż s a m o ś ć* używany w pracach z zakresu psychoanalizy i nauk społecznych używany jest w badaniach nad jednostką, grupą czy wspólnotą i nie zawsze używany w znaczeniach precyzyjnie zdefiniowanych. *T o ż s a m o ś ć* tkwi swymi korzeniami zarówno w psychoanalitycznej teorii *ego*, jak i w socjologicznej teorii jaźni i pokrywa się częściowo z tym, co opisywane jest jako *i d e n t y f i k a c j a*, *s a m o o k r e ś l e n i e*, *u t o ż s a m i a n i e* z *s y s t e m e m*. Termin *t o ż s a m o ś ć* odnosi się tak do wewnątrzosobowych procesów psychologicznych, jak i do międzyosobowych funkcji społecznych. Tożsamość jest podświadomym wzorcem ukierunkowanym, który pozwala jednostce na orientację wśród innych osób danego środowiska i jest kierowana ku obiektom mieszczącym się w jej granicach. Obiektem takim może być grupa, wspólnota, naród, ale też religia, wartość czy ich zespół. Opisywana jest jako dynamiczny, nieustanny i nigdy niezakończony proces tkwi w istocie jednostki i w istocie jej społecznej kultury. W procesie tym wzrost osobowy i zmiany społeczne są zależne od siebie. Por. E. Erikson, *Identity. Youth and Crisis*, Nowy York 1968, s. 20–23; 116; 159; S. Janeczek, Z. Zaleski, *Identyfikacja (w psychologii)*, EK t. 6, kol. 1403–1404; J. Mariański, *Identyfikacja (w naukach społecznych)*, EK t. 6, kol. 1404–1405; A. Suslick, *Identity* [w:] L. E. Hinsie, R. J. Campbell, *Psychiatric Dictionary*, London – Toronto 1970, s. 375.

tutów jest kontynuowane i pogłębiane w wielu posoborowych dokumentach Stolicy Apostolskiej¹² w tym w unormowaniach *Kodeksu Prawa Kanonicznego* Jana Pawła II oraz *Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich*, a także w *Statuty II Polskiego Synodu Plenarnego*¹³.

3. CHRYSZTUSOWCY OBECNI W KOŚCIELE MOCĄ SWOJEGO CHARYZMATU PARTYKULARNEGO

Charyzmat życia konsekrowanego jest darem danym i stale podtrzymywanym. Asystencja Ducha Świętego i Jego aktywna obecność w życiu oraz działalności instytutów życia konsekrowanego, a także osób konsekrowanych poprzez profesję rad ewangelicznych uzdalnia do realizacji zawartych i zleconych w otrzymanym darze celów¹⁴. Wciąż aktualne i niezbywalne bogactwo charyzmatów, jakie w życie Kościoła wnosi życie konsekrowane poprzez profesję rad ewangelicznych¹⁵, ma swoje źródło w obdarowaniu Bożym powołanego do dokładniejszego naśladowania Chrystusa w Jego życiu w czystości, ubóstwie i posłuszeństwie¹⁶, w wybraniu do całkowitego oddania się nade wszystko umiłowanemu Bogu, ukochaniu Go ponad wszystko, w oddawaniu Jemu wyłącznej czci dla budowania Kościoła

¹² Por. Paweł VI, *Motu proprio „Ecclesiae Sanctae” List apostolski Motu proprio: Normy i przepisy wykonawcze do Dekretów Soboru Watykańskiego II* [w:] AAS 58 (1966), s. 757–787; tekst polski: B. Hylla, *Życie konsekrowane w dokumentach Kościoła od Vaticanum II do „Vita consecrata”*, Kraków 1998, s. 51–59; *idem*, *Adhortacja apostolska „Evangelica testificatio”* [w:] AAS 63 (1971), s. 479–526; tekst polski: Hylla, *op. cit.*, s. 109–128; Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Vita Consacrata”* [w:] AAS 88 (1966), s. 377–486; tekst polski: Hylla, *op. cit.*, s. 455–551; Kongregacja Zakonów i Instytutów Świeckich, *Instrukcja o odnowie formacji zakonnej „Renovationis causam”* [w:] AAS 61 (1969), s. 103–120; tekst polski: Hylla, *op. cit.*, s. 61–75; *idem*, *Instrukcja: Istotne elementy nauczania Kościoła na temat życia konsekrowanego w zastosowaniu do instytutów oddających się pracy apostolskiej. „Essential elements”*; tekst polski: Hylla, *op. cit.*, s. 225–251; Kongregacja Zakonów i Instytutów Świeckich oraz Kongregacja Biskupów, *Wytyczne dla wzajemnych stosunków między biskupami i zakonnikami „Mutuae relationes”* [w:] AAS 70 (1978), s. 473–503; tekst polski: Hylla, *op. cit.*, s. 133–163; *Rytuał Rzymski. Obrzęd ślubów zakonnych. „Ordo professionis religiosae”* [w:] AAS 62 (1970), s. 553 nn; tekst polski: Hylla, *op. cit.*, s. 93–100; *Rytuał Rzymski. Obrzęd konsekracji dziewic. „Ordo consecrationis virginum”* [w:] AAS 62(1970), s. 650 nn; tekst polski: Hylla, *op. cit.*, s. 101–105.

¹³ II Polski Synod Plenarny (1991–1999), *Kapłaństwo i życie konsekrowane jako wspólnoty życia i posługi z Chrystusem*, Pallotinum 2001, s. 159–188.

¹⁴ Por. J. M. Tillard, *Davanti a Dio e per il mondo. Il progetto dei religiosi*, Edizioni Paoline, 1976.

¹⁵ Por. G. Ghirlanda, *op. cit.*, s. 21–39; P. Molinari-P.Gumpel, *Il capitolo VI: De Religiosis della Costituzione Dogmatica sulla Chiesa*, Milano 1985.

¹⁶ Por. KK 44; DZ 1.

i zbawienia świata oraz w dawaniu świadectwa, że świat nie może powrócić do Boga bez życia duchem błogosławieństw¹⁷.

Towarzystwo Chrystusowe dla Polonii Zagranicznej jest apostołskim instytutem zakonnym kleryckim na prawach papieskich założonym w 1932 r. przez kard. Augusta Hlonada, Prymasa Polski przy współudziale ks. Ignacego Posadzego¹⁸. Chrystusowiec, członek Towarzystwa, odkupiony przez Chrystusa doświadcza misterium Trójjedynego Boga obecnego w świecie i w swoim życiu, w potrójnym wymiarze: w stosunku do Boga, do Chrystusa i do drugiego człowieka w tym, w sposób szczególny, do Polaka żyjącego poza granicami ojczyzny. Doświadczenie to zakłada powołanie osobiste, odczytane i realizowane w Zgromadzeniu, wspólnie z innymi powołanymi do uczestnictwa w życiu tym samym charyzmatem partykularnym Instytutu. Należąc do Zgromadzenia, z natury osobistego Bożego wezwania, w swoim życiu dokładniej naśladuje on Chrystusa poprzez praktykę ślubowanych rad ewangelicznych w duchu Towarzystwa. Życie chrystusowca, jako osoby zakonnej, jest jednym ze sposobów egzystencji chrześcijańskiej opartej na realizacji szczególnej formy życia według złożonej profesji zakonnej¹⁹. Jest ono drogą ukazaną przez samego Jezusa Chrystusa, którego pragnie on dokładniej naśladować swoim życiem i pracą²⁰. Jednocząc się z Chrystusem²¹, upodabnia się do Niego²² jako swego najdoskonalszego wzoru i ideału²³, wsłuchuje się w Jego słowa i rozważa je²⁴, jednoczy się z Nim na modlitwie, a przede wszystkim w czasie Eucharystii²⁵. Chrystusowiec, uczestnicząc w życiu i posłannictwie Jezusa Chrystusa²⁶, ma w Nim najdoskonalszy wzór Proroka, Kapłana i Pasterza, który życie swoje oddał za powierzone owce²⁷, a sam Zbawiciel w sposób szczególny

¹⁷ Por. G. Ghirlanda, *op. cit.*, s. 29.

¹⁸ *Ustawy i Dyrektorium Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej* (dalej skrót: UiDTChr), Poznań 1991, art. 1 i 1.1.

¹⁹ Por. *ibidem*, art. 12.

²⁰ *Ibidem*, art. 6.2; Por. KPK kanr 573 par. 1.

²¹ UiDTChr art. 1.8.

²² *Ibidem*, art. 116; a także art. 69: „Myślą przewodnią formacji są słowa św. Pawła: »Aż Chrystus ukształtuje się w was« (Gal 4,19). Stąd fundamentalnym jej celem jest nasze głębokie zjednoczenie osobiste z Chrystusem w Duchu Świętym. Konsekwencją tego jest tworzenie pełnej osobowości, jakiej wymaga powołanie zakonne i posłannictwo apostołskie na rzecz Polonii zagranicznej w duchu Założyciela. Cele te osiąga się przez formację duchową, intelektualną i apostołską”

²³ *Ibidem*, art. 55, 8.

²⁴ *Ibidem*, art. 8.

²⁵ *Ibidem*, art. 43.

²⁶ *Ibidem*, art. 68.

²⁷ *Ibidem*, art. 55.

staje się Droga, Prawdą i Życiem²⁸. Doświadczenie konsekracji zakonnej i odpowiedź na nią aktem profesji przez chrystusowca, to przede wszystkim doświadczenie miłości do Chrystusa i Jego Kościoła. Jezus jest fundamentem życia, pomocą w doświadczanych słabościach, nadzieją pełnego zwycięstwa w momencie śmierci, która jest ostatecznym wypełnieniem konsekracji zakonnej²⁹. Całe życie chrystusowca „jest przygotowaniem do serdecznego spotkania z Trójjedynym Bogiem w wieczności”³⁰. Obdarowany Bożym powołaniem do ściślejszego naśladowania Chrystusa Pana jest nie tylko wybrany przez Boga, ale i wyłączony oraz poświęcony Jemu samemu³¹. W charyzmatycznym darze konsekracji otrzymuje od Boga dar czystości podejmowany dla Królestwa Chrystusowego³², dar apostołskiego ubóstwa³³ oraz dar ewangelicznego posłuszeństwa uzdalniający go do składania ofiary z siebie i do zjednoczenia z Bogiem³⁴, a wszystko po to, by — jak prosił Kardynał Założyciel — „żaden Polak nie zagubił się na obczyźnie”

²⁸ *Ibidem*, art. 8.1: „Jezus — jest Drogą — staje przed każdym z nas ze słowami będącymi nieustannym przypomnieniem i zachętą: »Jeśli kto chce iść za Mną, niech się wyrzeknie siebie samego i codziennie bierze krzyż, i postępuje jak ja« (Łk 9, 23). W tym też kontekście odczytujemy wskazania Założyciela, że »droga nasza jest wąska, ciernista ale promienista«, kroczymy nią za Chrystusem i w zjednoczeniu z Nim aż do końca — kiedy się otworzy niebo”; *ibidem*, art. 8.2: „Jezus — jest Prawdą — zachęca nas wszystkich do adoracji, zwłaszcza poprzez swoje świadectwo o Ojcu i o własnej misji życiowej niosącej zbawienie, oraz poprzez złożenie wyznania: »Królestwo moje nie jest z tego świata... Jam się po to narodził i po to przyszedłem na świat, aby dać świadectwo prawdzie. Każdy kto jest z prawdy, słucha mego głosu« (J 18, 36a., 37b.)”; *ibidem*, art. 8.3: „Jezus — jako Życie — oznajmia każdemu człowiekowi: »Ja jestem zmartwychwstaniem i życiem! Kto wierzy we Mnie, chociażby umarł, żyć będzie. A każdy, kto żyje i wierzy we Mnie, nigdy nie umrze« (J 11, 25–26). Zawierając swoje życie Chrystusowi, z głęboką radością zwiastujemy wszystkim ludziom, a zwłaszcza polskim emigrantom, wiarę w zmartwychwstanie Chrystusa, w Jego tryumf nad szatanem, grzechem i śmiercią, a także nasze jako królowanie z Nim w chwale”

²⁹ *Ibidem*, art. 9 i 123.

³⁰ *Ibidem*, art. 123.

³¹ *Ibidem*, art.53: „Chrystus Pan, konsekrowany i posłany, aby nieść Boże zbawienie, był w pełni oddany Ojcu w uwielbieniu, miłości i uległości, poświęcając się całkowicie Jego dziełu — sprawie zbawienia świata. Nasz udział w dziele zbawczym Chrystusa dokonuje się poprzez konsekrację zakonną. W niej bowiem Bóg nie tylko nas wybiera, wyłącza i poświęca dla siebie, lecz wprowadza w dzieło zbawcze swego Syna dla Królestwa prawdy, pokoju i zbawienia. Jest to zarazem uczestnictwo w misyjnej działalności Kościoła, które wypełniamy w duchu naszej Rodziny zakonnej, spełniając posługę wobec Polaków przebywających poza granicami Ojczyzny”

³² *Ibidem*, art. 15: „Czystość podejmowana przez nas dla Królestwa Chrystusowego jest wielkim darem Boga oraz doskonalszym sposobem naśladowania Chrystusa i zjednoczenia z Nim [...]”

³³ *Ibidem*, art. 18: „[...] W naszym powołaniu więc do życia radą ewangelicznego ubóstwa zawiera się wezwanie do ubogacania drugich, zwłaszcza polskich emigrantów poprzez własne ubóstwo [...]”

³⁴ *Ibidem*, art. 27: „Ewangeliczne ubóstwo jest naśladowaniem, w duchu wiary i miłości, Chrystusa posłusznego Ojcu aż do śmierci krzyżowej (por. Flp 2, 8). Jest więc szczególnym udziałem w posłuszeństwie Tego »Jedynego«, poprzez którego posłuszeństwo wszyscy »stali się sprawiedliwi« (Rz 5, 19)”

W dzieło duszpasterstwa polskich środowisk emigracyjnych w Europie misjonarze Towarzystwa³⁵ włączyli się już w okresie międzywojennym. W 1936 r. ks. B. Kaczanowski podejmuje pracę duszpasterską w środowiskach polonijnych we Francji, a do rozpoczęcia II wojny światowej chrystusowcy pojawiają się jeszcze w Anglii, Estonii i Włoszech³⁶. Lata 1939–1945 były dla młodego Zgromadzenia szczególnie trudnym sprawdzianem zakonnego ducha. Pomimo to Rodzina chrystusowców nie tylko przetrwała, ale w miarę możliwości podejmowała sobie właściwe wyzwania duszpasterskie, między innymi poprzez prace w obozach przejściowych tzw. dulażach³⁷. Według Rocznika Towarzystwa Chrystusowego z 2001 roku, członkowie Zgromadzenia oprócz Polski, jako ojczyzny polskich emigrantów i ich duszpasterzy, jako misjonarze tworzący grupę, podlegającą bezpośrednio przełożonemu generalnemu, pracują na Białorusi, w Kazachstanie, na Ukrainie i na Węgrzech³⁸ oraz w sześciu prowincjach erygowanych w 1977 i 1978 roku³⁹: w prowincji p.w. Matki Bożej Niepokalanie Poczętej obejmującej chrystusowców z Argentyny, Brazylii i Urugwaju; prowincji p.w. Królowej Polonii Zagranicznej obejmującej chrystusowców pracujących w Kanadzie i USA; prowincji p.w. Świętej Rodziny obejmującej chrystusowców pracujących w Australii i Nowej Zelandii; prowincji: p.w. św. Józefa obejmującej chrystusowców pracujących w Holandii, Niemczech, i Włoszech; p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa obejmującej chrystusowców z Islandii, RPA i Wysp Brytyjskich oraz w prowincji p.w. Matki Boskiej Częstochowskiej obejmującej członków Towarzystwa pracujących we Francji i Hiszpanii⁴⁰.

³⁵ Por. Kongregacja Biskupów, *Istruzione „De Pastoralis Migratorum Cura”*, (dalej skrót: DPMC), AAS 61(1969), s. 614–643; tekst polski: „Studia Polonijne” 1981, nr 4, s. 61–86. nr 26; 53, par. 1; J. Balakarz, *Misjonarz migrantów w prawodawstwie powszechnym Kościoła*, Poznań 1992, s. 109. Prawo powszechne Kościoła przewiduje proces nominacji kapłana diecezjalnego bądź zakonnego na misjonarza emigrantów. Proces ten nie obowiązuje jednak członków Towarzystwa Chrystusowego, z racji powołania są uznani za *naturalnych* misjonarzy migrantów.

³⁶ F. Berlik, *Towarzystwo Chrystusowe dla Wychodźców. 1932–1939*, Poznań 1987, s. 287–290; B. Kołodziej, *Dzieje Towarzystwa Chrystusowego dla Wychodźców. 1939–1948*, Poznań 1983, s. 135–141; W. Necel, *La Società di Cristo per gli emigrati polacchi [w:] Dizionario degli Istituti di Perfezione*, red. G. Rocca, t. 8, s. 1595.

³⁷ B. Kołodziej, *op. cit.*, s. 142–190.

³⁸ „Rocznik Towarzystwa Chrystusowego” 2001, Poznań 2001, s. 25–52.

³⁹ Por. „Głos Seminarium Zagranicznego” (dalej skrót: GSZ) 1(1992), s. 11–16; GSZ jest dwumiesięcznikiem, biuletynem wydawanym przez Kurię Generalną Towarzystwa Chrystusowego w Poznaniu. Nakład jego wynosi 600 egzemplarzy. Jest kierowany do chrystusowców oraz osób i środowisk zainteresowanych działalnością Towarzystwa Chrystusowego i duszpasterstwem polskich emigrantów.

⁴⁰ „Rocznik Towarzystwa Chrystusowego” 2001, Poznań 2001, s. 4, 23–52.

4. DUSZPASTERSTWO EMIGRACYJNE TROSKĄ KOŚCIOŁA W CZASIE PRAC II SOBORU WATYKAŃSKIEGO

Doświadczenie duszpasterstwa migracyjnego Kościoła przywołane Konstytucją *Exsul Familia* spowodowało, że problematyka duszpasterstwa ludzi w drodze przewijała się w pracach II Soboru Watykańskiego⁴¹ w zasadzie od momentu zwołania Soboru przez Jana XXIII i opracowania w okresie przygotowania schematu dokumentu *Praecipuae de animarum cura questiones*⁴² z pierwszym rozdziałem drugiej części poświęconym duszpasterstwu migrantów *De emigratorum cura*⁴³. Autorzy części dotyczącej duszpasterstwa ludzi w drodze zaproponowali odejście od duszpasterskich norm Konstytucji i wypracowanie nowych, opartych na rzeczywistych potrzebach i problemach duszpasterskich, na jakie wskazywali biskupi przygotowujący Sobór i oparcie tej formy duszpasterstwa na właściwym zjawisku migracji procesie integracji społeczno-religijnej. Wypracowany schemat w czasie dyskusji został przekształcony w kolejny pt.: *De cura animarum*⁴⁴, który proponuje uregulowanie duszpasterstwa emigrantów według przyjętych zasad w poprzednim w części *De emigratorum cura* zarówno poprzez normy generalne, jak i szczegółowe rozpisane ich w dwóch ostatnich rozdziałach⁴⁵. Prace nad zaproponowanym dokumentem doprowadziły do wypracowania kolejnego schematu *De Pastoralis cura peculiarum quorundam fidelium coetuum*⁴⁶, który oprócz norm mających na celu regulować duszpasterstwo emigracyjne, a podanych już w poprzednich schematach jako jedyny z dokumentów soborowych podjął próbę określenie migranta: „nomine »migrantium« ii praesertim veniunt qui ob victum quaeritandi necessitatem variasque alias rationes vitae vel occupationis vel ob tristes suarum nationem condiciones vexationesque religionis causa obortas patrium locum, sive ad tempus sive in perpetuum, relinquunt”⁴⁷.

Równolegle do soborowego schematu dokumentu o duszpasterskich zadaniach Kościoła przygotowywano inny, mający na celu między innymi uregulowanie

⁴¹ W. Necel, *La cura pastorale dei migranti secondo i documenti del Concilio Ecumenico Vaticano II*, Roma 1984, mps (PUG).

⁴² *Acta et Documenta Concilio Oecumenico Vaticano II Apparando*, Series II, v. II, p. III, s. 676–738; *Acta et Documenta Concilio Oecumenico Vaticano II*, Series II, v. III, p. I, s. 300–333.

⁴³ ADCV Apparando, Series II, v. II, p. III, s. 738.

⁴⁴ *Schemata Constitutionum et Decretum ex quibus argumenta in Concilio Disceptanda seligentur*, Series III, Typis Polyglottis Vaticanis 1962, s. 91–190.

⁴⁵ *Ibidem*, s. 162–190.

⁴⁶ *Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II*, Typis Polyglottis Vaticanis 1972, v. II, p. IV, s. 811–819; (dalej skrót: ASCOV)

⁴⁷ *Ibidem*, s. 811.

zarządu diecezji *De episcopis ac de dioecesium regimine*⁴⁸, który był przedmiotem dyskusji w czasie II Sesji Soboru (5–18 listopada 1963 r.). W trakcie jej obrad między innymi abp J. Gawlina wskazał na konieczność przereorganizowania duszpasterstwa migrantów, podkreślił konieczność odejścia od socjologicznych definicji i oparcia duszpasterstwa emigracyjnego na ogólnokościelnych duszpastersko-prawnych uregulowaniach zauważając przy tym, że *veram solutionem praebet paroecia personalis aut mixta aut missionarius*⁴⁹. Ostatecznie podjęto decyzję połączenia schematów *De cura animarum* i *De episcopis ac de dioecesium regimine* w jeden *De pastoralis episcoporum munere in Ecclesia*⁵⁰, który aprobowany przez Pawła VI 27 kwietnia 1964 r. był dyskutowany w czasie trzeciej sesji Soboru jako *textus prior*⁵¹, a 10 października 1965 r. ogłoszony przez papieża Pawła VI jako soborowy dekret *Christus Dominus*⁵².

Duszpasterstwu migrantów poświęcony jest nr 18 soborowego *Dekretu o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele*⁵³. Opierając się na proponowanej w czasie prac soborowych zasadzie integracji społeczno-religijnej emigranta, Dekret wymienia kategorie osób, które tworzą współczesny fenomen migracji, a więc: „mnogie rzesze emigrantów, uchodźcy i wygnańcy, podróżujący statkami czy samolotami, koczownicy oraz inni tego rodzaju” W ten sposób Sobór zwraca uwagę, że każda z tych grup winna być otoczona specjalną troską, adekwatną do sytuacji, w jakiej się znajduje, gdyż „ze względu na warunki życia nie mogą dostatecznie korzystać z ogólnej zwykłej opieki duszpasterskiej proboszczów lub są jej całkowicie pozbawieni” Wskazując na przyczynę i potrzebę organizowania duszpasterstwa emigracyjnego, Ojcowie Soboru zobowiązali Konferencje Biskupów do zbadania wskazanego zjawiska na swoim terenie i na podstawie zasad ustalonych przez Stolicę Apostolską do zorganizowania adekwatnej opieki duszpasterskiej⁵⁴.

Doświadczenia konieczności przereorganizowania duszpasterstwa *ludzi w drodze* jakie towarzyszyło pracom II Soboru Watykańskiego nie można zamknąć tylko w nr 18 Dekretu o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele. Kategorie czy

⁴⁸ *Schemata Constitutionum et Decretum ex quibus argumenta in Concilio disceptanda seligentus*, Typis Polyglottis Vaticanis 1962, Series III, s. 69–88.

⁴⁹ ASCOV, v. II, p. IV, s. 433.

⁵⁰ ASCOV, v. III, p. II, s. 22–56.

⁵¹ *Ibidem*, s. 34.

⁵² K. Majdański, *Wprowadzenie do „Dekretu o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele”* [w:] *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 1968, s. 221–231.

⁵³ DB 18.

⁵⁴ *Ibidem*: „Konferencje Biskupów, głównie krajowe, mają starannie prześledzić palące zagadnienia [...] oraz zgodnie i wspólnymi siłami zaradzić pieczołowicie duchowej opiece nad nimi przy pomocy odpowiednich środków i organizacji, biorąc w rachubę przede wszystkim zasady ustalone lub mające być ustalone przez Stolicę Apostolską, umiejętnie przystosowane do warunków, czasu, miejsca i osób”

grupy osób wskazane w DB 18 trzeba najpierw poszerzyć o ich rodziny⁵⁵ oraz „o przybywających z terenów misyjnych na studia lub w poszukiwaniu pracy”⁵⁶, a kierującym procesami społecznymi i ekonomicznymi Sobór z naciskiem przypominał konieczność przestrzegania prawa do emigracji⁵⁷. „Sprawiedliwość i słuszność wymaga też, żeby ruchy ludnościowe, konieczne przy postępie ekonomicznym, tak się kształtowały, by życie jednostek i ich rodzin nie stawało się niepewne i zdane na łaskę losu. Jeśli zaś chodzi o robotników obcej narodowości czy też pochodzących z innego kraju, którzy przecież swoją pracą przyczyniają się do rozwoju gospodarczego ludności miejscowej lub danego kraju, należy w stosunku do nich unikać wszelkiej dyskryminacji w zakresie pracy i płacy”⁵⁸. Ważne wydaje się być przypomnienie o wielokulturowości Ludu Bożego oraz, że „jest właściwością osoby ludzkiej, że do prawdziwego i pełnego człowieczeństwa dochodzi ona nie inaczej jak przez kulturę, to znaczy przez kultywowanie dóbr i wartości naturalnych. Gdziekolwiek więc chodzi o sprawy ludzkie, tam natura i kultura jak najściślej wiążą się ze sobą”⁵⁹. W tym miejscu można by również przywołać i inne fragmenty nauczania II Soboru Watykańskiego dotyczące w jakiś sposób może czy to samego duszpasterstwa migrantów⁶⁰, czy choćby praw człowieka⁶¹. Swoją drogą na początku XXI w. interesująca wydaje się releksja soborowego nauczania w kontekście współczesnych problemów związanych z duszpasterstwem **l u d z i w d r o d z e**.

Wskazując na kategorie osób tworzących współczesny fenomen i konieczność przestrzegania praw migrującego i jego rodziny, II Sobór Watykański dał przede wszystkim fundament pod duszpasterstwo ludzi w drodze. „*Ecclesia est precise catholica, quia aperta est omnibus, quin cogantur amittere propriam culturam traditionalem*”⁶². *Plures rationes dari possunt quarum nonnullae ex hodierno pluralismo, quem vocant, derivantur et quae sine dubio dignae sunt quae considerantur. Ad istas accedunt illa quae »Gaudium et Spes« affirmat circa aequalitatem inter homines et circa culturam necnon illa quae Ad 5 et 10 asseruntur circa navitatem missionale ex parte Ecclesiae*”⁶³. Pluralizm kulturalny, tak ważny w duszpasterstwie **l u d z i w d r o d z e**, zdaniem Ojców Soboru, prowadzi do zasad-

⁵⁵ DA 11: „w kierowaniu procesami migracji należy bezwzględnie zabezpieczyć wspólnotę życia rodzinnego”

⁵⁶ DM 38.

⁵⁷ KDK 65: „szanując jednak osobiste prawo do emigracji”

⁵⁸ *Ibidem*, 66.

⁵⁹ *Ibidem*, 53.

⁶⁰ Np. KK 22–23; KL 36; DB 23; 37; DM 6; 36; i inne.

⁶¹ Np. KDK 6; 14; 53; 58; 66; 84; DWR 7; i inne.

⁶² V. De Paolis, *De cura pastorale migratorum*, „Periodica” 1981, nr 70, s. 157.

⁶³ *Ibidem*, s. 156.

niczego motywu organizowania specjalistycznych duszpasterstwa poszczególnych kategorii osób wymienionych w DB 18. Ostatecznie *ratio praecipua* duszpasterstwa migrantów ma charakter eklezjologiczny. Akcenty kulturowe tak ważne w duszpasterstwie l u d z i w d r o d z e winny prowadzić do wspólnoty Kościoła, by tu stać się zaczynem procesów integrujących⁶⁴.

5. PLURALIZM SPOŁECZNO-RELIGIJNY W DUSZPASTERSTWIE EMIGRACYJNYM WEDŁUG INSTRUKCJI *DE PASTORALI MIGRATORUM CURA*

Troskę Ojców Soboru o l u d z i w d r o d z e przypomniał Ojciec św. Paweł VI w *Motu proprio „Pastoralis migratorum cura”*⁶⁵, z 15 sierpnia 1969 r. gdy podkreślił: „mając na celu bardziej odpowiednie i skuteczne zorganizowanie duszpasterstwa migrantów, rozważyli oni wszechstronnie to zagadnienie, zwłaszcza w aspekcie religijnym, a mianowicie na ile się łączy z właściwym celem Kościoła, który ma na uwadze zbawienie człowieka”⁶⁶. Uznając znaczenie Konstytucji apostołskiej *Exsul Familia* Piusa XII⁶⁷ za „wspaniałe świadectwo troski Kościoła i [...] podstawowy dokument papieski”⁶⁸, Paweł VI na podstawie soborowych wskazań przypomniał, że „nie trudno zrozumieć, że nie można podjąć tego rodzaju troski duszpasterskiej nie uwzględniając w sposób właściwy dziedzictwa duchowego, jak również kultury duchowej migrantów. W tym aspekcie ważną rzeczą jest język ojczysty, przy pomocy którego migranci wyrażają swoje myśli, swoją mentalność i swoje życie religijne. Jest rzeczą jasną, że należy strzec się przed tym, by tego rodzaju różnice i przystosowania do społeczności różnych narodów — chociaż

⁶⁴ Por. J. Bakalarz, *Etniczno-kulturowy charakter duszpasterstwa emigracyjnego*, „Collectanea Theologica” 1983, nr 53, fasc. II, s. 157–167; J. Beyer, *Fondamento ecclesiale della pastorale dell’emigrazione*, „On the Move” 9(1979), nr 27, s. 85–116; *idem*, *Il nuvo Codice di Diritto Canonico e la pastorale della mobilità*, „On the Move” 13(1983), nr 39, s. 3–28; E. Corecco, *Chiesa locale e partecipazione nella migrazione*, „Servizio Migranti” 1978, nr 1–2, s. 52–58; V. De Paolis, *Migranti e Chiesa. Principali documenti*, „On the Move” 11(1981), nr 33, s. 26–43; M. Müller, *Cultura (formazione)*, „Sacramentum Mundi”, red. K. Rahner, v. II, s. 783–798; T. Winnicki, *Migracja wezwaniem dla Kościoła*, „L’Osservatore Romano” 20(1999), nr 12, s. 42–43.

⁶⁵ Paweł VI, *Motu proprio „Pastoralis migratorum cura”*, AAS 61(1969), s. 600–603; tekst polski w: „Studia Polonijne” 1981, nr 4, s. 59–60.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ Pius XII, *Konstytucja apostołska „Exsul Familia”*, AAS 44(1952), s. 649–704; por. G. Ferretto, *La Costituzione apostolica „Exsul Familia” Note storico-giuridiche circa l’assistenza agli emigranti*, Pompei 1955; *idem*, *L’integrazione degli emigranti cattolici secondo la Costituzione apostolica „Exsul Familia”*, G.C.I.E., 1960; G. Tassarolo, *The Church’s „Magna Carta” for Migrants*, New York 1962.

⁶⁸ Paweł VI, *MP Pastoralis migratorum cura*, s. 59.

prawnie uznane — nie wyszły na szkodę tej jedności, do której jesteśmy wszyscy powołani w Kościele, zgodnie z napomnieniami św. Pawła: »Wszyscy bowiem w jednym Duchu zostali ochrzczeni [aby stanowić] jedno Ciało: czy to Żydzi, czy Grecy, czy niewolnicy, czy wolni« (1Kor 12, 13–14). »Wszyscy bowiem jesteście kimś jednym w Chrystusie« (Ga 3, 28)⁶⁹. Powołując się na soborowe doświadczenie, Paweł VI zapowiedział również nowe uregulowania duszpasterstwa migrantów, które były już wcześniej omawiane i dyskutowane w czasie prac soborowych nad schematami poszczególnych dokumentów Soboru.

Konsekwencją *Motu proprio* Pawła VI *Pastoralis Migratorum Cura* była opublikowana tydzień później (22 sierpnia 1969 r.) Instrukcja Kongregacji Biskupów *De Pastoralis Migratorum Cura*⁷⁰, która oprócz tego, że zgodnie z zapowiedzią Ojca św. na nowo organizuje duszpasterstwo ludzi w drodze w oparciu o nauczanie II Soboru Watykańskiego, podaje szereg zasad ogólnych koniecznych dla posoborowej orientacji apostołstwa środowisk emigracyjnych. Dokument zwraca uwagę, że duszpasterstwo migrantów jako zadanie całego Kościoła⁷¹ bazuje na prawie do migracji (nr 7). W tym kontekście przypomina o obowiązku przestrzegania fundamentalnych praw migranta jako osoby ludzkiej (nr 5), o obowiązku służby na rzecz dobra wspólnego (nr 8), o jedności rodziny ludzkiej (nr 2) i jej pluralizmie (nr 13), o prawie do posiadania ojczyzny (nr 6) i o obowiązkach względem społeczności przyjmującej (nr 10), o wpływie migracji na życie religijne migrującego (nr 4) i o specyfice duszpasterstwa na rzecz emigrantów (nr 12).

Wśród praw emigranta, jakie *De Pastoralis Migratorum Cura* podaje, ważnym dla duszpasterstwa wydaje się przypomnienie prawa do zachowania rodzinnej mowy i spuścizny duchowej. „Migranci przynoszą ze sobą własną mentalność, własną mowę, kulturę i religię. Stanowi to wszystko pewne duchowe dziedzictwo myśli, tradycji i kultury, mające przetrwać jeszcze poza ojczyzną. Winno być zatem wszędzie bardzo doceniane. Poczesne miejsce zajmuje w tej dziedzinie ojczysty język migrantów, poprzez który wyrażają oni swoje nastawienie, poglądy, kulturę i życie duchowe. Ponieważ stanowią one naturalny środek i drogę do poznania i dotarcia do wnętrza człowieka, stąd troska o migrantów wtedy tylko będzie owocna, gdy jest podejmowana przez osoby, które to wszystko dobrze znają i które władają poprawnie językiem migrantów. Wynika z tego i potwierdza się postulat podejmowania duszpasterstwa przez kapłanów mówiących ich językiem i przez cały czas, gdy tego wymaga pożytek”⁷². Jednocześnie z tą samą powagą

⁶⁹ *Ibidem*, s. 60.

⁷⁰ Kongregacja Biskupów, *Instrukcja „De pastoralis migratorum cura”*, AAS 61(1969), s. 614–643; tekst polski w: „*Studia Polonijne*” 1981, nr 4, s. 61–86.

⁷¹ DPMC 14.

⁷² DPMC 11.

Instrukcja określa obowiązek emigranta względem społeczności przyjmującej. „Ktokolwiek ma zamiar udać się do innego narodu, powinien mieć w wielkim poszanowaniu jego spuściznę narodową, język i obyczaje. I dlatego migranci powinni się chętnie przystosowywać do przyjmujących ich społeczności i od razu uczyć się używanego tu języka. Chodzi o to, by w wypadku dłuższego lub definitywnego zamieszkania łatwiej mogli się wszczepić w nową społeczność. Nastąpi to jednak w sposób naturalny i skuteczny wtedy, gdy będzie się dokonywać z wykluczeniem nacisku lub stawiania przeszkód, a więc w sposób wolny i stopniowy”⁷³. Określając prawa i obowiązki emigranta, jak i prawa i obowiązki społeczności przyjmującej *De Pastoralis Migratorum Cura* wyznacza niejako szlak, którym winien przebiegać proces integracji organicznej emigranta. Podkreślenie prawa emigranta czy wręcz konieczność, do zachowania rodzimych wartości kulturowo-religijnych, w tym języka, idzie w parze z obowiązkiem otwarcia się na wartości kulturalno-religijne społeczności przyjmującej emigranta. Obydwa te wskazania Instrukcji Kongregacji Biskupów zawarte w nr 11 i nr 15 zawierają jednocześnie w sobie przypomnienie prawa społeczności przyjmującej do uszanowania jej wartości kulturalno-religijnych przez przybyszów, jak również obowiązek zaakceptowania przez tę społeczność wartości kulturalno-religijnych przybywających.

Instrukcja Kongregacji Biskupów z 1969 r. w ślad za II Soborem Watykańskim nie podejmuje wysiłku określenia, kim jest emigrant, a wymienia tylko kategorie osób, które tworzą zjawisko migracji. „Ruchy te obejmują zarówno robotników, jak i kierujących najmem do pracy, młodzież studiującą i fachowców z dziedziny techniki, dobrowolnych migrantów, a także uciekinierów czy wypędzonych z ojczyzny” Podkreślając wspólną dla nich wszystkich cechę, wypracowaną już na II Soborze Watykańskim⁷⁵, która — co ważne jest w naszym studium — stanowi zasadę duszpasterstwa specjalistycznego na rzecz wszystkich ludzi w drodze: „Chociaż bardzo się różnią między sobą kategorie tych ludzi, to jednak wszyscy znajdują się w szczególnie trudnych warunkach, znacznie różnych od tych, do jakich przywykli w swojej ojczyźnie tak, że nie mogą korzystać (na równi z innymi) z pomocy miejscowych proboszczów”⁷⁶. Złożoność zjawiska migracji powoduje, że nie jest możliwe wypracowanie jednego modelu tej formy działalności Kościoła czy szczegółowych wspólnych zasad obowiązujących w każdym Kościele partykularnym wobec wszystkich kategorii migrantów, a połączona z trudno uchwytną ruchliwością, tymczasowością i zmianami towarzyszącymi integracji powoduje, że *De Pastoralis Migratorum Cura*, kierowana

⁷³ *Ibidem*, 10.

⁷⁴ *Ibidem*, nr 15.

⁷⁵ DB 18.

⁷⁶ DPMC 15.

przecież głównie do biskupów, proboszczów i innych kategorii duszpasterzy, w nr 12 podkreślając konieczność objęcia troską duszpasterską wszystkich migrantów podaje generalną zasadę: „We wszystkich i poszczególnych wypadkach należy osobno rozważyć i dostosować do okoliczności sposób, formy prawne i użyteczność, jakie należałoby mieć na uwadze w duszpasterstwie migrantów”⁷⁷. Wśród okoliczności, które winny być brane pod uwagę przy organizowaniu w Kościele *ad quem* (tj. przyjmujący) duszpasterstwa dla migrantów, a których „nie można... pominąć przy ustalaniu sposobu, jakim Kościół powinien służyć w duszpasterstwie... by (było ono) zawsze odpowiednio dostosowane do aktualnych potrzeb migrantów”⁷⁸. Wśród okoliczności warunkujących styl duszpasterstwa migrantów Instrukcja wylicza przykładowo: okres trwania migracji, stopień przystosowania do życia w nowych warunkach życia (pierwsze czy następne pokolenia), który w sposób naturalny wyznacza stopień integracji emigranta, język emigranta i jemu właściwe obyczaje, sposób migrowania, planowany czas trwania migracji (czasowa czy stała), migracja w grupie czy samotnie, czy geograficznie są z jednego czy z wielu terytoriów⁷⁹. Ważne jest również, by organizatorzy duszpasterstwa migrantów wskazane w 12 nr Instrukcji czynniki z upływem czasu odpowiednio modyfikowali, a sam styl duszpasterstwa odpowiednio zmieniali tak, by był adekwatny do trwającego wciąż procesu integracji migranta⁸⁰.

6. DUSZPASTERSTWO MIGRANTÓW W KODEKSIE PRAWA KANONICZNEGO Z 1983 ROKU

Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez Jana Pawła II w 1983 r., wymieniając prawa i obowiązki wiernych w k. 213 i 214, przypomina ważne dla duszpasterstwa migrantów normy generalne: że „wierni mają prawo otrzymywać pomoc od swoich pasterzy z duchowych dóbr Kościoła, zwłaszcza zaś słowa Bożego i sakramentów”⁸¹ oraz: „wiernym przysługuje prawo [...] podążania własną drogą życia duchowego, zgodnie jednak z doktryną Kościoła”⁸². Wprawdzie Kodeks nie określa duszpasterstwa migrantów, to jednak wśród wiernych⁸³ wylicza kategorie osób, które tworzą współczesne zjawisko migracji i przez to są przed-

⁷⁷ *Ibidem*, nr 12.

⁷⁸ *Ibidem*.

⁷⁹ *Ibidem*.

⁸⁰ Por. J. Bakalarz, *Nowa instrukcja o duszpasterstwie*, „Collectanea Theologica” 1980, nr 50, fasc. II, s. 177–181; G. Holkenbrink, *Die Rechtlichen Strukturen für eine Migrantenpastoral*, Vatikan 1995.

⁸¹ KPK, kanr 231.

⁸² *Ibidem*, kanr 214.

⁸³ *Ibidem*, kanr 204.

miotem specjalnego zainteresowania duszpasterstwa ludzi w drodze. Mówi zatem o: podróżnych (kanr 13 par. 2; kanr 91; kanr 100 par. 2), przybywach (kanr 100), osobach przybywających z terenów misyjnych dla podjęcia pracy lub studiów (kanr 792), przebywających w parafii (kanr 528 par. 1), tułaczach (kanr 13 par. 2; kanr 100; kanr 101 par. 2; kana.107 par. 2; kanr 265; kanr 1071 p.1; kanr 1115; kanr 1409 par. 1), przesiedleńcach (kanr 271 par. 1–3; kanr 272), wygnańcach (kanr 412; kanr 529 par. 1; kanr 539; kanr 568), zesłańcach (kanr 539), podróżujących statkami (kanr 566 par. 1; kanr 568), emigrantach (kanr 568); uchodźcach (kanr 568), koczownikach (kanr 568), robotnikach i studentach zagranicznych (kanr 792), pielgrzymach (kanr 1233), a także zamieszkałych na tym samym terytorium wiernych odrębnego języka, narodowości czy obrządku (kanr 383 par. 2; kanr 479 par. 2; kanr 518)⁸⁴.

Według Kodeksu Jana Pawła II, który sankcjonuje ducha i normy instrukcji Kongregacji Biskupów *De pastoralis migratorum cura* duszpasterz migrantów staje się łącznikiem między episkopatem Polski a episkopatem kraju przebywania migrantów. Stąd chrystusowiec, jako duszpasterz polskich środowisk emigracyjnych, dzieląc troskę o życie religijne rodaków z Episkopatem Polski, swoje posłannictwo realizuje w „ramach Kościoła lokalnego”⁸⁶ w miejscu przebywania polskich emigrantów i włącza się w odpowiedzialność duszpasterską tamtejszych ordynariuszy miejsca. Na ordynariuszu miejsca osiedlenia migranta spoczywa bowiem główna odpowiedzialność i konieczność organizacji adekwatnej posługi duszpasterskiej także wobec przybyłych tu Polaków⁸⁷, którzy z racji formacji kulturowej i religijnej nie w pełni mogą uczestniczyć w życiu Kościoła lokalnego i w duszpasterstwie zwyczajnym⁸⁸. Jemu to przychodzi z pomocą zapis kanr 518 KPK

⁸⁴ Por. A. Orczykowski, *Problemy migracji w Kodeksie Jana Pawła II*, PK 39 (1996), nr 1–2, s. 158–159.

⁸⁵ Por. J. Bakalarz, *Misjonarz migrantów*, Poznań 1992, s. 76; V. De Paolis, *Aspetti canonici del Magistero della S. Sede sulla mobilità umana* [w:] *Chiesa e mobilità. Documenti della Santa Sede dal 1883 al 1983*, Roma 1985, s. 101–102.

⁸⁶ UiDTChr, art. 64.

⁸⁷ Por. KPK kanr 383 par. 1: „Wypełniając swoją pasterską posługę, biskup diecezjalny winien się troszczyć o wszystkich wiernych, powierzonych jego pieczy bez względu na ich wiek, pozycję czy narodowość, zarówno o stałych mieszkańców, jak i o tych, którzy czasowo przebywają na jego terytorium, okazując apostolską troskę także wobec tych, którzy z racji warunków swego życia nie mogą wystarczająco korzystać ze zwyczajnej formy pasterzowania oraz wobec niepraktykujących”

⁸⁸ Jeżeli biskup diecezjalny uzna za stosowne, może dla duszpasterstwa etnicznego powołać wikariusza biskupiego. KPK kanr 476: „Ilekróć domaga się tego sprawny zarząd diecezją, biskup diecezjalny może [...] mianować jednego lub kilku wikariuszy biskupich, którzy by [...] w oznaczonym zakresie spraw albo w odniesieniu do wiernych jakiegoś obrządku względnie pewnej grupy osób, posiadali taką samą władzę zwyczajną, jaka na mocy prawa powszechnego przysługuje wikariuszowi generalnemu [...]”

umożliwiający, celem zaradzenia ich potrzebom religijnym ludzi w drodze utworzenie parafii personalnej⁸⁹ lub parafii tymczasowej⁹⁰, bądź jak sugeruje kanr 568 ustanowienie specjalnego kapelana migrantów⁹¹. Ze względu na warunki pracy duszpasterskiej w diecezji ordynariusz — w myśl kanr 545 par. 1 i 2 — celem sprawowania duszpasterstwa na rzecz Polaków przebywających na terenie danej parafii czy kilku parafii, może przydzielić odpowiednio proboszczowi lub proboszczom, wikariusza wypełniającego tę specyficzną posługę⁹². Ostatecznie prawodawca powszechny, ukazując biskupowi diecezjalnemu jego obowiązek troski o emigrantów, jemu samemu zostawia sposób zorganizowania właściwej opieki duszpasterskiej. „Tam, gdzie jakieś wspólnoty wiernych nie mogą być erygowane jako parafie lub parafie tymczasowe, biskup diecezjalny powinien w inny sposób zapewnić im pasterską opiekę”⁹³, korzystając między innymi z norm wskazanych w instrukcji *De Pastoralis Migratorum Cura*.

7. INTEGRACJI SPOŁECZNO-RELIGIJNEJ W DZIAŁALNOŚCI CHRYSZTUSOWCA

Wypracowana przez Sobór Watykański II i podejmowana w posoborowym nauczaniu Stolicy Apostolskiej zasada integracji społeczno-religijnej w duszpasterstwie emigracyjnym leży u podstaw działalności duszpasterskiej chrystusowca. Unormowanie tej działalności zarówno prawodawstwem Kościoła powszechnego i partykularnego wytycza, wspólnie z konstytucjami Zgromadzenia zwanymi Ustawami, obszar realizacji apostolskiego powołania członkom Towarzystwa Chrystusowego na progu Trzeciego Tysiąclecia Chrześcijaństwa.

⁸⁹ KPK kanr 518: „Gdzie jednak jest to wskazane, należy tworzyć parafie personalne, określone z racji obrządku, języka, narodowości wiernych jakiegoś terytorium albo z innego jeszcze powodu”

⁹⁰ *Ibidem*, kanr 516 par. 1: „Jeśli czegoś innego w prawie nie zastrzeżono, z parafią zrównana jest parafia tymczasowa, która jest określoną wspólnotą wiernych w Kościele partykularnym, powierzona kapłanowi jako jej własnemu pasterzowi ze względów na szczególne okoliczności jeszcze nie erygowana jako parafia”

⁹¹ *Ibidem*, kanr 568: „W miarę możliwości należy mianować kapelanów dla tych, którzy ze względu na warunki życia nie mogą korzystać ze zwyczajnej posługi proboszczów, a więc emigrantów, wygnańców, uchodźców, koczowników, odbywających podróż morską”

⁹² *Ibidem*, kanr 545 par. 1: „Ilekcroć wydaje się to konieczne lub pożyteczne do wypełniania pasterskiej posługi w parafii, można przydzielić proboszczowi jednego lub kilku wikariuszy [...]”; par. 2: „Wikariusz parafialny może być ustanowiony czy po to, by świadczył pomoc w wypełnianiu całej posługi parafialnej albo w odniesieniu do całej parafii lub określonej jej części, lub w odniesieniu do określonego zespołu wiernych parafii, czy też by świadczył pomoc w wypełnianiu oznaczonej posługi równocześnie w kilku parafiach”.

⁹³ *Ibidem*, kanr 516 par. 2.

Zasada integracji społeczno-religijnej wynika ostatecznie z naturalnego zróżnicowania Ludu Bożego. „Wierni świeccy... należą w całej pełni równocześnie i do Ludu Bożego, i do społeczności cywilnej: należą do swego narodu, w którym się urodzili, w którego bogactwach kulturalnych zaczęli uczestniczyć przez wychowanie, z którego życiem są połączeni różnorodnymi więzami społecznymi, do którego rozwoju przyczyniają się własnym wysiłkiem w swych zawodach, którego problemy uważają za własne i starają się je rozwiązać; należą również do Chrystusa, gdyż odrodzili się w Kościele przez wiarę i przez chrzest, aby przez nowość życia i działania być Chrystusowymi, aby w Chrystusie wszystko poddane było Bogu i by wreszcie Bóg był wszystkim we wszystkich”⁹⁴. Nastawienie pluralistyczne, w którym mieści się i nastawienie na kultywowanie wartości wywiezionych przez emigranta z kraju ojców, w duszpasterskiej pracy chrystusowca nie może jednak prowadzić do rozbijania społeczności kościelnej *ad quem*. Pluralizm ten z natury swojej winien być zorientowany na dobro całej społeczności kościelnej i dążyć do scalenia wszystkich wierzących w jedną organiczną wspólnotę wiary, nadziei i miłości. Tak ważna w duszpasterstwie emigracyjnym świadomość odrębności cechująca tak przybyłych, jak i ludność miejscową może przybierać różne formy, w tym i agresji, dyskryminacji czy lekceważenia aż po nieprzestrzeganie podstawowych praw osoby ludzkiej do wartości życia społecznego, kulturalnego czy religijnego. Dramat ten potęguje się jeszcze, gdy dołączą do tego przesady historyczne, nietolerancja polityczna i ideologiczna, prześladowania albo brak uszanowania różnicy wyznań bądź religii. Dlatego w posługiwaniu duszpasterskim chrystusowca ważne jest pielęgnowanie wśród powierzonych sobie wiernych wartości własnych i uwrażliwianie ich na dobro społeczności przyjmującej czy innych społeczności etnicznych w miejscu zamieszkania i wreszcie na dobro całej społeczności ludzkiej. Porządek życia społecznego wymaga podporządkowania dobra partykularnego dobru ogólnemu. Świadomość odrębności narodowościowych winna być nastawiona na wytworzenie zmysłu wspólnego wszystkim. Stąd integracji społeczno-religijnej nie należy pojmować jako zwykłej asymilacji⁹⁵. Jest ona dynamicznym procesem, który dąży do scalenia różnorodnych elementów społeczno-religijnych w harmonijną całość przy zachowaniu osobistej wolności jednostek i przestrzeganiu istniejącego porządku. Chrystusowiec w swojej działalności duszpasterskiej na rzecz rodaków poza granicami Polski w procesie integracji musi wyróżnić grupy osób wskazane w nauczaniu II Soboru Watykańskiego i w Instrukcji *De Pastoralis Migratorum Cura*, w Kodeksie Prawa

⁹⁴ DM 21.

⁹⁵ Asymilacji rozumianej jako na przetransformowanie imigrantów w obywateli danej społeczności bez możliwości zachowania własnej odrębności narodowej, kulturowej czy religijnej. Skutkiem może być zanik z odrębności kulturowo-religijnych, które są wypychane przez obce wartości, często jakieś pseudowartości; por. S. Pawlaczek, *Asymilacja*, EK t.1, kol. 1016–1018.

kanonicznego oraz w UidTCh art. 3.5 i w kontekście omawianego procesu uwzględnić specyfikę poszczególnych grup, jak i dostrzegać etapy właściwe dziejącej się integracji (zachowanie tego, co istotne w tradycji katolickiej i narodowej dla Polaka; przyjęcie tego, co najlepsze w środowisku osiedlenia; zjednoczenie dawnego dziedzictwa kulturowego z nową nabytą kulturą). Duszpasterz Polaków na obczyźnie winien w swojej postudze wychodzić od założenia, że istnieje konieczność podporządkowania dobra partykularnego dobru ogólnemu i że ta konieczność wymaga równocześnie od wszystkich członków społeczności wyrobienia w sobie postawy poszanowania i obowiązku pielęgnowania wszystkich wartości ludzkich w duchu chrześcijańskiej jedności. Jedności tej nie należy jednak rozumieć jako tendencji do ujednolicenia całego życia danej społeczności, ale jako zasadę rozwoju wszystkich wartości poszczególnych grup społecznych w pewną harmonijną całość.

W omawianym procesie integracji życie kulturalne, pielęgnowanie tradycji rodzimych i specyficzna formacja religijna wymaga od członków danej grupy emigrantów postawy otwartej i zmysłu poszanowania dobra całej społeczności przyjmującej. Tak pojęty rozwój winien w efekcie doprowadzić do stopniowego przenikania wartości właściwych dla emigranta w życie społeczno-religijne gościnnej społeczności. Integracja organiczna, jako dynamiczny proces społeczno-twórczy, dąży do scalenia wszystkich członków danej społeczności w pewną harmonijną całość, przy równoczesnym zachowaniu osobistej wolności każdej jednostki i przestrzeganiu istniejącego porządku. Praca apostolska wśród migrantów powinna dążyć do integracji i pozostawić ludności migracyjnej prawo do zachowania i pielęgnowania odrębności kulturalno-narodowościowych. Proces scalania, jako samorzutny i stopniowy, wymaga od duszpasterza nieustannej konfrontacji i dostosowywania metod działalności apostolskiej zgodnie z aktualnymi potrzebami, właściwymi dla stopnia procesu integracji. Jest to o tyle trudniejsze, że środowiska emigracyjne są jednocześnie zasilane nowymi emigrantami, którzy stają na początku tego dynamicznego procesu. Ich potrzeby duchowe też winny być brane pod uwagę. Oprócz tego ustalenie planu działalności apostolskiej winno uwzględniać warunki ruchu migracyjnego, a przede wszystkim: okres trwania migracji, proces integracji społecznej, różnorodność kultu i języka, rodzaj migracji i liczbę, wzrost i zmniejszanie się danej grupy. Troska duszpasterza idzie bowiem w tym kierunku, aby przygotować migranta do nowej rzeczywistości i wytworzyć w nim odpowiednią formację moralno-religijną⁹⁶.

⁹⁶ Por. J. Bakalarz, *Integracja migrantów w świetle prawodawstwa kościelnego* [w:] *Studia Polonijne*, Lublin 1979, t. 6, s. 59–71; G. Danesi, *Per una teologia delle migrazioni*, „On the Move” 9 (1079), nr 27, s. 2–84; V. De Paolis, *L'integrazione ecclesiale degli immigranti come esercizio di un diritto di liberta nella legislazione canonica. Intervento al II Congresso Mondiale di Pastorale dell'Emigrazione*, Vatican 14–19 ottobre 1985.

8. ZAKOŃCZENIE

Chrystusowiec, który mocą swojego powołania zakonnego uczestniczy w życiu charyzmatem partykularnym Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej, realizuje jednocześnie cel, który charakteryzuje ten charyzmat i do realizacji którego jest wezwany swoim powołaniem zakonnym. Obecność chrystusowca — duszpasterza polskich środowisk emigracyjnych i jego zaangażowanie się na rzecz tych środowisk wypełniają jego misję w Kościele i są regulowane zarówno przez unormowania Kościoła powszechnego, jak i przez prawo własne Towarzystwa i tradycję Zgromadzenia. Przedmiotem jego apostołskiej troski jest każdy rodak, który wkroczył na wielkie szlaki pielgrzymstwa polskiego, a celem — służba jego odnajdywaniu się w nowym środowisku zamieszkania i *by żaden Polak nie zagubił się na obczyźnie* — jak prosił kard. A. Hlond. Integracja społeczno-religijna wymierzana poszanowaniem w równym stopniu wartości kraju *a quo* i *ad quem*, wyrażająca podstawową zasadę katolickiej nauki społecznej w duszpasterstwie emigracyjnym, jest istotną cechą duszpasterskiej działalności chrystusowca, jaka wypływa z charyzmatu partykularnego Towarzystwa Chrystusowego.

Resümee

In der Reflexion über die Identität der Institute des geweihten Lebens durch das Ordensgelübde der Evangeliumsrate und in der Rückkehr der jeweiligen Institute zum Geist ihrer Gründer und Gründerinnen ist eine wichtige Etappe das Nachsinnen über das aus dem partikularen Charisma hervorgehende apostolische Ziel und dessen Realisierung in der Kirche am Anfang des 21. Jahrhunderts. Die Gesellschaft Christi für Emigrantenseelsorge, die 1932 durch Kardinal A. Hlond gegründet worden ist, hat als ihr apostolisches, vom Kardinal dem Gründer bestimmtes Ziel die seelsorgerische Arbeit zu Gunsten der Polen, die außerhalb der Grenzen ihrer Heimat leben. Für die Seelsorge für *Menschen unterwegs* trägt die Kirche in den juristischen Normen dieser Form des Apostolats eine wichtige Botschaft, besonders aber durch den Hinweis, dass es keine Fremden in der Kirche gibt. Das durch das II. VatikanKonzil herausgearbeitete Fundament der juristischen Regulierungen — die die Seelsorge der Migranten betreffen — das in *Motu proprio* von Paulus VI. *Pastoralis Migratorum Cura* kondensiert ist, ist die Grundlage für die Normen der Instruktionen *De Pastoralis Migratorum Cura* aus 1968 als auch für den Kodex des Kanonischen Rechts von Johannes Paulus II. In Anlehnung an den, dem Phänomen der Migration eigenen, Prozess der gesellschaftlich-religiösen Integration baut der Seelsorger der Migranten die Einheit des Volkes Gottes in seiner kulturellen und nationalen Vielfalt auf. Für das Mitglied der Gesellschaft Christi, das kraft seiner Ordensberufung am Leben im partikularen Charisma der Gesellschaft Christi für Emigrantenseelsorge und damit auch an seiner Realisierung des apostolischen Ziels, das heißt an der apostolischen Arbeit zu Gunsten der polnischen Emigranten, teilnimmt, ist die gesellschaftlich-religiöse Integration der integrale Bestandteil seines Apostolats.